

DÜŞÜNCENİN SERBESTLİĞİ ve DÜŞÜNENİN ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA AKADEMİNİN SORUMLULUĞU

Ali Osman SEZER

Öncelikle bu makalenin konusunun, üniversite bünyesinde yer alan ve sabit bir müfredata bağlı, mesleki eğitim veren kurumlardan ayrı tutulduğunu belirtmekle başlamak isterim. Bugün akademi, üniversite ile özdeş bir anlam kazanmıştır ve akademik ortam denildiğinde tüm birimleri ile üniversite ortamı kastedilmektedir. Oysa bu yazıda, özgür bir ortamda serbestçe düşünce ve anlam üretilen yer olarak akademiye ele alacağız. Aslında bu girişle bugün akademi olarak algılanan üniversiteye ilk eleştirmimize, eleştirdiğimizin kısmen de olsa akademi olmadığını ima ederek başlamış oluyoruz. Sabit bir müfredatla yapılan eğitim faaliyeti, anlam üretmeye değil üretilmiş anlamları öğrenip içselleştirmeye matuftur. Bu bakımdan günümüz üniversitelerinin çoğunun, akademinin belirgin özelliği olan serbest düşünce ile anlam üreten mekânlarla bir ilgisinin olmadığını, daha çok otoriter aklın anlam ilişkilerinin belletilmesinde hiyerarşik bir iktidar ilişkisi içine girdiğini söyleyebiliriz. Böyle bir

ilişki de elbette akademiye kendi yöntemleri ile dönüştürecektir. Bu açıdan iktidar ilişkileri içine giren modern akademinin en belirgin yöntemi modernizmin yöntemi olarak pozitivizmin bilimsel bir ideoloji gibi benimsenmesi ve bu yöntemle ilişkilendirilemeyen anlamlara geçit vermemiştir. Bu durumda akademisyene düşen, zaten her şeyin bilindiği bu yolda yürümenin ne kadar kutsal bir ibadet olduğunu kanıtlamaktır. Bu durumda, kariyerizmin nimetlerine ulaşma umudu, akademik merak duygusunu tatmin edebilir.

Düşünme eyleminin tarihi seyri her zaman zorlu bir yolculuk olmuştur da ilginç olan, tarihte en kalıcı eserlerin düşünceler olmasıdır. Bugün birçok düşünürün evinden ve şehirden bir eser kalmamışken onların düşünceleri hala önümüzde duruyor. Bu durum onun, varoluşun anlamını sorgulayıcı bir merakla, anlama müdahale etmesinden ve yeni anlamlar üretmek insanlığı var kılan düşünce ağacının zorunlu unsuru olmasından kaynaklanır. Yapısı gereği anlam ilişkilerini sorgulayan düşünce, her devirde kendisini iktidar ilişkilerinin ortasında bulur. Çünkü iktidar da kendisini, kurduğu anlamlarla üretmiştir. Ancak karşısına bu anlamı sorgulayan bir yapı çıktığında elbette buna duyarsız kalmaz. İktidara ilişkin bir kasıt olmasa bile, kendini anlam ilişkileriyle üretmiş iktidar, bu evrenin anlamı hakkında her yeni bakıştan rahatsız olur ve kendi anlam ilişkilerine aykırı her düşünceye günahkâr muamelesi yaparak onu, Tanrılarına karşı gelmekle suçlar. Her devirde iktidar, ilahiyatın kavramlarını dünyevileştirerek kendini üretmiş ve "Her şeye kadir tanrı, her şeye kadir kanun koyucuya dönüşmüştür." (Schmitt, 2010: 41) Sokrates gibi birçok düşünürün karşısına çıkan da bundan farklı bir yapı değildir. İlk bakışta Galileo'nun dünyanın evrenin merkezi olmadığı tezi, kilisenin iktidar ilişkisi ile ilgisi yokmuş gibi görünür. Gerçekten de burada Galileo'nun kilisenin iktidarına kasteden bir çaba içinde olduğunu hiç sanmıyorum. Ancak o, farkına varmasa da kilisenin, dünyayı evrenin merkezine koyduğu anlam üzerinden kurduğu iktidarını riske atmıştır. Bu durumda karşısına iki seçenek sunulmuştur. Ya düşünce-sinden vazgeçecek, ya da düşünen kendisinden! Düşünceyi ortadan kaldırmak sadece düşünenin yapabileceği bir iştir. Bu anlamda problem olarak görülen düşünceler karşısında düşünen, müdahaleye maruz kalmış ve bu müdahaleden korunmak için ya kendisine müdahale edene tabi olmuş ya da düşünme yetisini muhafaza edebileceği bir sığınak aramıştır. Bu sığınak ya bir mağara ya da Akademos'un bahçesi olmuş-

tur. Sokrates'in akıbetinden sonra Akademos'un bahçesine sığınan Eflatun'un hikâyesi sonraki dönemlere ilham kaynağı olmuş ve dünyanın dört bir tarafında aynı derdi paylaşan insanlar bu bahçelerin kurulması sürecini başlatmıştır.

Akademnin temeline koyabileceğimiz bir soru olarak insanın derdi nedir?

İnsana dair neyi ele alsak önce bu soruyla karşılaşırız. Her insanın neredeliği, onun başka yerde de olabileceken neden orada olduğuyla baş başa kaldığı bir sorudur. Çözüm gibi görünen her netice de aslında yeni bir sorunun peşi sıra bizi, kendinden gafil kılan bir kapı olarak dışına atar. Bitmez tükenmez sorular peşinde insanın evrendeki yolculuğu, neredeliğine verebileceği 'buradayım' cevabıyla, neyin sorumluluğunu aldığı ve kim olduğu meselesidir.

Evrende her şey olduğu gibi kendisi iken, insan bu durumun istisnası olarak insan olmak gibi bir yolun yolcusudur. Evrenin içkin hali onun olmasına yeterliyken, insan olmak hem kendi hem de evrenin içkin halini bilinçle anlamlandırabilmeye bağlıdır. Bu süreç, yaşam dediğimiz anlamsal bilinç ve eylemlerle örülen bir koza gibidir. Bu koza eylemsel bir dille somutlaşan bilincin, kendisi hakkındaki dileğini sarıp sarmalayan ve çözüldüğünde kendisini de çözebileceği yolculuğudur.

İnsan, varoluşunu hazır bir anlam üzerinde gerçekleştiremez. Çünkü insan, anlam ilişkileri ile edindiği evrende insanlığını kurabilen bir varlıktır. Bunu söylemekle insanın, anlam ilişkileri içinde var olabildiğini, edindiği anlama ne yaparsa o olacağı, yaşamıyla sınırlı bir sayfa olduğunu söylemiş oluyoruz. Bu sayfa biçim olarak, diğer varlıklarla benzer mahiyette sınırlı gibi görünse de üzerine yazılabilecekler bakımından bir sınır yoktur ve insan sınırları olmayan anlam dünyasından, bu sayfaya ne yazarsa o alacaktır. Sartre'nin insanın varlığının diğer varlıklardan farklı olarak özünden önce geldiğini (39) söylediği cümlesini bu anlamda yorumlayabiliriz. İnsanın felsefi ve nesnel evrenlerini içine alan bu konu, onun serbestliğini ve özgürlüğünü gerçekleştirebilmesine bağlıdır Bu sayfaya yazabilecekleri konusunda sınırlanamayacak surette serbest olan insan, bu sayfaya yazdıklarıyla üstleneceği sınırlı sorumluluğu ile özgür olabilir.

Serbestlik ve özgürlük çoğu zaman eş anlamlı kelimeler olarak kullanılsa da kavramsal alanları farklı evrenlere ilişkindir. Serbestlik kelimesi

Farsça ser(baş) ve best(bağlamak) kelimelerinden oluşan bileşik bir kelimedir. Ayrı ayrı ele aldığımızda bu iki kelime, aklın sınırlandırılması gibi okunarak, serbestlik kelimesinin anlamı ile zıt bir anlam ifade eder. Ancak türetilen yeni kelime, öncelikle ayrı ayrı ele alındığında, akli sınırlandırılan bu kavramların düğümünü çözerek aklın sınırlarının önündeki her türlü engeli kaldırmayı ve insanın sınırlı olan sayfasına yazabileceği metnin sınırsızlığını gerçekleştirebilecek şekilde kendisini 'dilediği gibi akli bağlam kurmak' olarak inşa eder. Bu açıdan yeni kelime, anlamını sınırlayan bir kelimedenden, bu sınırlayıcı anlamı ortadan kaldırarak kendini üretip, sınırsızlığını önce dilde gerçekleştirmiştir. Böylece akli bağlamak gibi sınırlayıcı bir kavramdan, akli bağlam kurmak olarak, kendini sınırlanmaz olarak inşa etmiştir. Özgürlük kelimesi ise Türkçe bileşik bir kelime olarak, özün gürlmesi yani özde olanın açığa çıkabilmesi anlamına gelir. Açığa çıkacak öz serbestlik evreninde akli bağlamlarla elde edilmiş olan anlamdır. Açığa çıkacağı yer ise diğer tüm varlıkların ve insanların da bulunduğu gerçeklik evrenidir. Bu anlamda kişi, açığa çıkarıp gerçekleştireceği özünün diğer varlıklara karşı olan sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalacaktır. Burada akademik sorumluluk çerçevesinde serbestlik kelimesini, insanın sınırsızca her şeye dair özgün akli bağlamlar kurabilme yetisi olarak; özgürlük kelimesini ise insanın özünde olanı açığa çıkararak, kendisine olduğu kadar diğer varlıklara da temas edebilme yetisi anlamında kullanacağız. Bu anlamda kendisi epistemolojik bir karakter taşıyan serbestlik kelimesinin ontolojik alanı, aklın soyut fail olduğu düşünce evreni iken, ontolojik bir karakter taşıyan özgürlük kelimesinin epistemolojik zemini ise tüm varlıkların somut ve soyut fail oldukları gerçeklik(nesnel) evrenidir.

Şimdiden şunu söyleyebiliriz ki; akademi, serbest düşüncenin sınırsızlığını ve sınırsız olan bu evrende ortaya çıkan düşüncenin, özgürlük evreninde açığa çıkıp gerçekleşebilmesinde, düşüneni koruyan ve onu koruduğu kadar, ona karşı tezler üreten düşünceye ve düşünene de geçit veren ontolojik ve epistemolojik bir mekândır.

Varoluşun anlamına dair bir merakla başlayan akademik yolculuğun seyri, bu yolculuğu mümkün kılan merak ve sorumluluğun sürdürülebileceği bir ortamda mümkündür. Böyle bir ortam yoksa bu yolculuğu sürdürmek ve sorumluluklarını taşımak katlanılmaz bir hal alır. Burada Nur Verginin "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği" (43) adlı makalesi, ilginç bir tahlil olarak, akademik ortamda tatmin olamayan akademisyeye-

nin derdini ele alır. Bu makalede tasvir edilen akademisyen tipi, akademik tatminsizliğine kariyer, meşhur olma veya iktidar talebiyle çare arayan, ancak birkaçı hariç diğerlerinin hazin öyküsünü ele alan roman kahramanlarını çağrıştırır. Bu tablo, günümüz akademi ve akademisyenin tahlili bakımından önemli ipuçları taşır. Öncelikle akademiye katılma isteğinin, akademik bir merakla olduğunu kabul etmek durumundayız. Akademik bir merakla bu yola giren akademisyen, neden bu amacını terk eder ve meşhur olup tanınma peşine düşer? Elbette tanınma duygusu her varlığın diğer varlıklarla münasebeti konusunda önemlidir. Ancak her varlık kendisi olarak tanınmak ister.

İktidar ilişkileri içerisinde, belirli yöntem ve bilgiler dışındaki her türlü bilginin değersiz sayıldığı akademik ortamda, doğrusal bir yol üzerinde hiyerarşik bir kariyer sıralaması, akademik merak ve çalışma duygusunun önünde aşılması güç bir duvardır. Tek boyutlu ve önceden belirlenmiş yöntemler dışında farklı düşünce ve yöntemlere geçit vermeyen bir akademik ortam, hiç kimseye akademik bir tatmin veremez. Herkesin hemen her şeyi, benzer şekil ve yöntemle bildiği bir ortamın farklılığı ancak bu bilgiye kimin daha sadık olduğu ile elde edilebilir. Burada akademik tatmin de öncelikle sadık olanların hakkıdır. Bu ortamda tanınıp meşhur olmak isteyen akademisyenin de akademik iktidara sadakatini ispatlamaktan başka seçeneği kalmamaktadır.

Böyle bir yapılanma ile iktidarın hiyerarşik aşamalarından biri haline gelen akademinin, akademi olarak kalması mümkün müdür? Akademik öznesi düşüncedir ve kavramlar bu düşüncenin nesnelere dir. “Düşünen bir öznenin nesnelere olarak kavramları vardır.” (Schopenhauer, 2005: 27) Ancak iktidarın kavramları itaat bekleyen otoriter öznelere dir. Dolayısı ile düşüncenin kavramları sınırsızca üretilebilecek ve dönüştürülebilecek nesnel nitelikte iken, iktidarın kavramları sınırlar çizen, otoriter bir öznelere sahiptir. Akademik ismini aldığı, Eflatun’u iktidar ilişkilerinden muhafaza eden ve amacı insanın insanlığını gerçekleştirebileceği anlamların korkusuzca yeşerebileceği bu bahçe, böyle bir duruma indirildiğinde, kendisi bir iktidar olarak, düşünceye ne kadar geçit verebilir? İdari yapının kendisini, insanlığın üzerinde kudretli bir iktidar olarak ihdas etmesinden dolayı, görevi zaten insanlığa geçit verecek yolu açık tutması gereken bu yapı, iktidara dönüşerek, düşüncenin ve özgürlüğün karşısında en büyük tehdit durumuna gelmiştir. Bu yapı karşısında düşünen, düşüncesini gerçekleştirebileceği ve yeşertebileceği

bir mekan arayışına girmiştir. İşte Eflatun ve arkadaşlarının sığındığı bu mitolojik bahçenin önemi, her tür iktidar ilişkisinden arınmış, düşünce- nin serbestliğini ve düşünenin özgürlüğünü temin etmesine dayanır. Bu anlamda Eflatun 'Devlet'te, iktidarın aracına dönüştürülmüş devletin, tekrar asli fonksiyonuna dönüştürülmesi çabası içindedir. Onun, filozof idareciler elinde araçsallaştırdığı devlet, erdemli bit toplumun oluşu- munda, düşünceye ve bu düşüncenin toplumsal alanda gerçekleşmesine geçit verecek bir araçtır. İktidara dönüşmüş devlet aygıtı içinde, bu du- rumu imkansız gören Eflatun'un akademisi iktidarın kudretine bir iti- razdır. Oysa bu kudretin uzağında kurulan akademinin bugün en önem- li sorunu, hiyerarşik iktidar ilişkileri içinde kendisinin de bir iktidara dönüşmüş olmasıdır. İktidara dönüşmüş bir yapının, bu iktidarını ko- ruma refleksleri üretmesi kaçınılmazdır. Artık burada düşünce üretmek ve onu açıklamak bile bu hiyerarşik kurallara bağlıdır. Doğrusal hi- yerarşik düzlemde, belirli bir kariyere ulaşmadan düşünce üretmeniz ve disipline olmuş bu saha dışına çıkmanız mümkün değildir. Hele lisans ve yüksek lisans aşamasında olanlar için bu kuralın ihlali terbiyeye iliş- kin bir eksiklik addedilir. Bu aşamada onların en önemli görevi literatür (öncekilerin yolu) içinden çıkmadan liyakatlerini ispatlayabilmektir. El- bette baskı ve zorlama söz konusu değildir, bu yolda yürümek istiyor- larsa kurallar böyledir.

Bilimsel çalışma alanlarının, katı bir disiplin anlayışı ile ayrıştırılması ve özellikle varlığın anlamını araştıran felsefenin, diğer alanlardan so- yutlanıp ayrı bir disiplin içinde sınırlandırılması, akademinin kimliğini, kendi doğrultusundan çıkaran sorunların başında gelir. Bugün akademi bünyesinde, anlamı konu alan akademik yapının temel unsuru olan fel- sefe, ayrılmış bir disiplin olarak, diğer disiplinlerden ve gerçek hayattan soyutlanarak bir hobi bahçesine itilmiştir. O da bu katı disiplin içinde, diğer disiplinlerin alanlarına girme hadsizliğine düşmeden felsefe tarihi içinde felsefenin felsefesini ekip biçmektedir. Oysa var oluşun gerçekli- ğini ele alan akademik hiçbir konu, felsefi düşünceden soyutlanamaz.

"Kant, Nietzsche ve Heidegger gibi pek çok filozofun üniversitenin merkezi biriminin, yani özünün, felsefe bölümü olması gerektiğini söyle- mesi, Aristo'dan bu yana bu konuda özde pek bir şeyin değişmediğini gös- teriyor." (Nalçaoğlu, 1999:92)

Yazının girişinde, sıkı bir müfredata bağlı mesleki eğitim veren bö- lümleri akademiden ayrı tuttuğumuzu belirtmiştik. Elbette bu bölümler-

rin konusuna dair anlam çalışması akademinin dışında sayılamaz. Burada sözünü ettiğimiz mesleki, teknik bilgi ve beceriye dayalı eğitim kurumlarıdır.

Akademik disiplin ve ahlak olarak ihdas edilen kuralların öncelikle akademik ruha uygun olması gerekir. Yoksa buradaki hiçbir yapı ve çalışma akademik değer ifade edemez.

Akademik dünyanın kurallarını neye göre belirleyeceğiz? Mevcut durumda, hiyerarşik bir yapı içindeki ast üst ilişkilerine dayalı, astın üste itaati olarak gelenekselleşmiş bir kurallar hiyerarşisi ile karşılaşyoruz. Her türlü kaprisin de ahlak kuralı olarak içine sokulabileceği bu kuralların, akademi ile bir ilgisi olamaz. Aslında akademinin var olma gerekçesi, böyle bir ortamdan uzaklaşarak, bilincin serbestliğini ve özgürlüğünü sağlayabilmektir. Bu yerin de elbette bir ahlakı oluşacaktır; ancak bu, düşünceye hiçbir sınırlama getirilmeden, her tür düşüncenin yer alabileceği, düşünenin özgürlüğünün temin edileceği uygulamalarla elde edilecek kurallardan fazlası değildir. Düşüncenin serbestliği ve düşünenin özgürlüğü olarak dile getirebileceğimiz bu kural, akademik ahlakın temel ilkesidir. Akademi, bu kuralı temel ahlak kuralı haline getirebilmiş olan yerdir. Bunun dışında, ister akademik yöntem ve teknikler adı altında, ister akademisyen kimliği üzerinden, düşünceyi kısıtlayacak tüm kurallar akademinin değil iktidarın kuralları olarak akademiye imkansız kılacaktır.

Aslında akademik yöntemin ve akademisyenin bir kurala bağlı olarak tarif edilmesi zaten sonucu bilinen bir problemin tekrar tekrar çözümüne mahkum olmaktır. Her problemin çözüm yöntemi kendine hastır. Bir problem üzerinde çözüm arayışı içinde olan akademisyen, bu aşamada yöntemi de keşfeder ve ortaya çıkan anlamın sorumluluğunu üstlenerek, üzerine düşen akademik ahlakın sorumluluğunu da taşıyabilir. Yoksa akademik bir değer üretmeyen akademisyenin, akademik ahlakından değil, olsa olsa bürokratik ahlakından söz edebiliriz. Kimse kendisinin gerçekleştirmediği bir işin ahlaki sorumluluğunu taşımak zorunda değildir. Bunun için öncelikle kişinin kendi ürettiği bir değer olması ve bunun arkasında durarak onun sorumluluğunu taşıması gerekir. Bu durumda üretilen anlamın, tedavüle girip, diğer insanların da bu anlamla muhatap olmasıyla, davranışa dönüşebilecek anlamın ahlakiliğinden de söz edilebilir. Foucault'un;

“Kendim için, ya da başkaları için tartışılmaz değeri olan genel bir yöntem oluşturmuyorum. Ne yapılması gerektiğini söyleyen şeyler yazmıyorum; ne kendim için, ne de başkaları için. Yazdıklarım olsa olsa yardımcılık, aracılık edebilir; hayal etmeye, düşlemeye yöneltebilir.” (51)

dediği bu durum, akademik çalışmanın her tür baskıdan uzak niteliğini açıkça ortaya koymaktadır. Her tür ahlak kuralında olduğu gibi akademik ahlakın da mayalanacağı zemin budur. Yoksa özgün düşüncenin şarta bağlandığı, tüm yöntemleri pozitivist ilahiyatın makbul ibadet ritüelleri olarak dayatıp, bunun dışındaki tüm yöntemlere ve anlamlara sapkın muamelesi yapmanın akademik ahlakla bir ilgisi yoktur. Yine Foucault’un;

“İlgimi çeken bir konu hakkında ne düşündüğümü henüz bilmediğim için, tam olarak bunun için yazıyorum. Böyle yaptığım için kitap beni dönüştürüyor, düşüncemi değiştiriyor. Sonuçta, her yeni çalışma, bir önceki çalışmanın sonucunda edinmiş olduğum düşünce tarzını kökten değiştiriyor.” (49)

sözleri, akademik düşünce ve yöntemin, kendini üretebileceği anlamın önünün açık bırakılmasını vurguluyor. Her şey zaten biliniyorsa akademinin anlamı nedir?

Her şeyin her an değiştiği evrende elbette anlamlar da değişir. Bu açıdan her şey, düşünceyle beraber, sınırları çizilememiş bir evrendir. Ancak her şeyin anlamını çözmüş bir bilgi ve yönetime vakıf bir duruşla, yeni anlam ve yöntemlere, otoriter kotalarla yaklaşan günümüz akademisi, böyle giderse serbest düşünce ve düşünenin özgürlüğü konusunda, kendisinden sakınılması gereken bir yere dönmek üzere. Düşüncenin bahçesi olan bir yerde düşüncenin yeşerememesi gibi bir sorunla karşı karşıyayız. Böyle bir konunun ne kadar akademik bulunacağını bilemem ancak nesneleştirilmeden, dönüşümünü kendi içinden yapması gereken akademinin, kendisini akademik bir konu olarak ele alma zamanı gelmiştir. ▽

KAYNAKLAR

- FOUCAULT, Michel, *Marx'tan Sonra: söyleşi Duccio Trombadori*, Chiviyazıları Yayınevi, Çev: Gökhan Aksay, İstanbul, 2004.
- NALÇAOĞLU, Halil, "Türkiye'nin Yeni Üniversite Düzeni: Kriz ve Kalite" Doğu Batı: Akademi ve İktidar, Doğu Batı Yayınları, Sayı:7, Ankara, 1999
- SARTRE, Jean Paul, *Varoluşçuluk, L'existentialisme est un humanisme*, çeviren: Asım Bezirci, Say yayınları, 19.baskı, İstanbul, 2005.
- SCHMITT, Carl, *Siyasi İlahiyat*, Dost Kitabevi Yayınları, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara, 2010.
- SCHOPENHAUER, Arthur, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, Biblos Yayınları, Çev. Levent Özşar, İstanbul, 2005.
- VERGİN, Nur, "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği" *Doğu Batı: Akademi ve İktidar*, Doğu Batı Yayınları, Sayı: 7, Ankara, 1999.

